

Právní rámec ochrany kulturního dědictví 4

Archeologické výzkumy a nálezy

Archeologické výzkumy a nálezy (§ 21 a násl. zákona o státní památkové péči

- První předpisy upravující archeologické výzkumy a nálezy – Protektorát
- V současnosti ČR signatářem **Úmluvy o ochraně archeologického dědictví Evropy** (Valetta 1992) – cílem ochraňovat archeologické dědictví jako zdroj evropské kolektivní paměti a jako nástroj historického a vědeckého studia.
- Dle čl. 1 Úmluvy: archeologické dědictví = veškeré pozůstatky a objekty i jakékoli jiné stopy po lidstvu z minulých období, jejichž uchování a studium umožňuje vysledovat vývoj historie lidstva a jeho vztah k přirozenému prostředí, o nichž jsou hlavními zdroji informací vykopávky nebo objevy

OSOBY OPRÁVNĚNÉ PROVÁDĚT ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM

a) osoba, která je oprávněna provádět archeologické výzkumy **ze zákona** (Archeologický ústav Akademie věd České republiky),

b) osoba, která je oprávněna archeologické výzkumy provádět **na základě povolení** (oprávněná organizace), a

c) osoba oprávněná provádět archeologické výzkumy **na základě oznámení Ministerstvu kultury**, pokud je oprávněna provádět archeologické výzkumy v jiném členském státě Evropské unie, jiném smluvním státě Dohody o Evropském hospodářském prostoru nebo Švýcarské konfederaci (osoba oprávněná k výzkumům).

Provádění archeologického výzkumu není živností dle živnostenského zákona

Archeologický ústav Akademie věd ČR

2 archeologické ústavy – Praha, Brno: oba jsou veřejné instituce

Předchůdce: Státní archeologický ústav z r. 1919, právní zakotvení až dle vládního nařízení č. 274/1941 Sb., o archeologických památkách. 1942 pobočka SAÚ v Brně. 1953 ústav začleněn do Československé akademie věd. Od roku 1992 oba ústavy součástí AV ČR.

Další osoby mohou provádět archeologický výzkum pouze na základě uděleného povolení Ministerstva kultury

Žádost o povolení k provádění archeologického výzkumu

Řízení o povolení provádět archeologický výzkum **jen na žádost.**

- Žadatelem o povolení k provádění archeologických výzkumů může být:

a) právnická osoba - vysoké školy, pokud archeologické výzkumy provádějí při plnění svých vědeckých nebo pedagogických úkolů, muzea a dále „jiné organizace“, tj. právnické osoby ve smyslu občanského zákoníku

b) fyzická osoba

Žadatel musí doložit, že má odborné předpoklady pro provádění archeologického výzkumu (§ 21 odst. 3) + zaplatit správní poplatek 2 000 Kč.

Předpoklady žadatele o povolení k provádění archeologického výzkumu:

- a) Personální (formální vzdělání + dvouletá odborná praxe)
- b) Materiální (vybavení laboratorním zařízením a prostory nezbytnými pro provádění výzkumu)

Předpokladem povolení provádění archeologického výzkumu dohoda Ministerstva kultury s Archeologickým ústavem AV – zamítavé stanovisko AU AV má za následek neudělení povolení. Pokud povolení je dáno, může v něm Ministerstvo kultury stanovit podmínky.

Uzavření dohody mezi Akademií věd ČR (nikoli archeologickým ústavem) a oprávněnou organizací o rozsahu a podmínkách provádění archeologických výzkumů – především specifikace území. Dohoda je veřejnoprávní smlouvou, spory vzniklé z této smlouvy rozhoduje Ministerstvo kultury.

Oprávněná organizace má **ohlašovací povinnost**: oznámit zahájení každého archeologického výzkumu archeologickému ústavu (jedno, zda v Brně nebo v Praze) + povinna podat archeologickému ústavu zprávu o výsledcích výzkumu (nálezořá zpráva).

Má-li být prováděn archeologický výzkum na území, které je kulturní památkou, národní kulturní památkou, památkovou rezervací nebo památkovou zónou (tedy na pozemku či ve stavbě, která je kulturní památkou nebo se nachází v památkové rezervaci či zóně), je ten, kdo archeologický výzkum provádí, povinen souběžně oznámit jeho zahájení ještě Národnímu památkovému ústavu. Tuto povinnost má i archeologický ústav, pokud výzkum provádí sám.

Archeolog z jiného členského státu EU

- Dle zákona o uznávání odborné kvalifikace je provádění archeologických výzkumů tzv. regulovanou činností. Tento právní režim se týká pouze fyzických osob a je dvojitý:
 - a. Osoba oprávněná provádět archeologické výzkumy v jiném členském státě hodlá v České republice provádět tyto výzkumy pouze dočasně nebo ojediněle. V takovém případě nemusí žádat o uznání své odborné kvalifikace, tedy způsobilosti k provádění archeologických výzkumů, musí však oznámit Ministerstvu kultury svůj záměr provést archeologický výzkum a doložit požadované doklady. Pro tuto osobu zavedl § 21a odst. 2 označení „osoba oprávněná k výzkumům“.
 - b. Osoba oprávněná provádět archeologické výzkumy v jiném členském státě zamýšlí provádět tyto výzkumy v České republice trvale či pravidelně, má možnost požádat o uznání odborné kvalifikace podle zákona o uznání odborné kvalifikace. O uznání odborné kvalifikace rozhoduje Ministerstvo kultury postupem podle zákona o uznávání odborné kvalifikace. Této osobě udělí Ministerstvo kultury povolení k provádění archeologických výzkumů, pokud je jí uznána odborná kvalifikace.
- Přehled regulace provádění archeologických výzkumů na úrovni jednotlivých členských států Evropské unie je k dispozici v dálkově přístupné databázi regulovaných profesí (Regulated Professions Database), kterou vede Evropská komise.

Uznávání odborné kvalifikace uchazeče z jiného členského státu pro provádění archeologických výzkumů

Postup dle zákona o uznávání odborné kvalifikace (zák. č. 18/2004 Sb.)

Osoba oprávněná k výzkumům = osoba, která Ministerstvu kultury oznámila svůj záměr provést archeologický výzkum v rámci svobody poskytování služeb, přiložila doklady podle § 36a odst. 5 zák. o uznávání odborné kvalifikace (průkaz totožnosti, doklad, že je oprávněn činnost vykonávat v zemi původu, doklad o odborné kvalifikaci) a zároveň doložila náležitosti oznámení podle § 21a odst. 3 zák. o st. památkové péči. Tato osoba je oprávněna vykonávat regulovanou činnost dočasně nebo příležitostně, aniž by jí byla uznána odborná kvalifikace a jiná způsobilost, za předpokladu, že takovou činnost může vykonávat ve státě původu, resp. usazení a splní požadavky podle zákona o uznávání odborné kvalifikace a zákona o státní památkové péči.

Je-li oznámení bezvadné, zapíše Ministerstvo kultury osobu oprávněnou k výzkumům do evidence uchazečů, kterým bylo uděleno povolení k provádění archeologických výzkumů, a osob oprávněných k výzkumům – povolení na dobu jednoho roku, po jeho uplynutí uchazeč povinen podat oznámení znovu.

Ministerstvo kultury může požadovat splnění kompenzačního opatření, pokud

- a) obsah vzdělávání a přípravy uchazeče, z hlediska teoretických a praktických oblastí uvedených v dokladu o dosažené kvalifikaci uchazeče, je podstatně rozdílný od obsahu vzdělávání a přípravy vyžadovaného v České republice, nebo
- b) uchazeč hodlá v rámci profese v České republice vykonávat skupinu regulovaných činností, avšak v členském státě původu vykonává nebo vykonával jen některé z těchto regulovaných činností a tomu odpovídá i vzdělávání a příprava uchazeče, jejíž obsah je podstatně rozdílný od obsahu vzdělávání a přípravy vyžadovaného v České republice

Odejmutí oprávnění k provádění archeologických výzkumů (§ 21 odst. 5 zákona o státní památkové péči)

Řízení o odejmutí povolení k provádění archeologických výzkumů zahajuje Ministerstvo kultury výlučně z moci úřední.

Důvody: porušení podmínek, personální nedostatek osob oprávněných provádět archeologický výzkum, porušení veřejnoprávní smlouvy s AV ČR...

Předpokladem k odejmutí oprávnění dohoda AV ČR s Ministerstvem kultury.

Provádění archeologických výzkumů

- Archeologické výzkumy jsou výzkumy, které směřují k poznání archeologického dědictví. Archeologické výzkumy mohou být členěny do různých kategorií podle rozličných hledisek, z hlediska právní úpravy je nutno uvést dvojí základní třídění:
 - a) archeologické výzkumy prováděné potenciálně destruktivními technikami a archeologické výzkumy prováděné nedestruktivními technikami
 - b) archeologické výzkumy záchranné a archeologické výzkumy ostatní.

Archeologické výzkumy - destruktivní a nedestruktivní techniky

Užitím destruktivních technik, typicky prováděním vykopávek, dochází k poškození nebo až zničení archeologické situace (lokality). Při užití nedestruktivních technik, například leteckého snímkování, historické rešerše nebo geofyzikálních metod (magnetometrických, radarometrických a podobně), k takovému následku nedochází.

Archeologické výzkumy záchranné a archeologické výzkumy ostatní

Záchranný archeologický výzkum není prováděn za účelem získávání vědeckých poznatků (jako je tomu u ostatních archeologických výzkumů), nýbrž za účelem záchrany informací o lokalitě a záchrany archeologických nálezů, které by mohly být ohroženy nebo zničeny v důsledku stavební nebo jiné činnosti prováděné na území s archeologickými nálezy. Rozsah záchranného archeologického výzkumu je tedy primárně určen rozsahem stavební či jiné činnosti (typicky zemních prací), jež má být na území s archeologickými nálezy prováděna (nikoli tedy vědeckými potřebami a podobně). Záchranný archeologický výzkum je upraven v § 22 odst. 2

Aby bylo možné tyto výzkumy provést, uložena vlastníku (správci, uživateli) nemovitosti povinnost strpět provedení archeologického výzkumu – uzavřena smlouva. Samotná zákonná povinnost stavebníka strpět provedení záchranného archeologického výzkumu nepostačuje, musí na ni navázat právní titul, v němž budou stanoveny podrobnosti provedení konkrétního výzkumu.

Dohoda o podmínkách provedení archeologického výzkumu

Realizace archeologického výzkumu na nemovitosti (záchranného i ostatního) na základě právního titulu – primárně písemná dohoda, není-li možná, správní rozhodnutí.

Dohoda mezi tím, kdo bude provádět archeologický výzkum: archeologický ústav, oprávněná organizace podle § 21 odst. 2 nebo osoba oprávněná k výzkumům podle § 21a odst. 2. a vlastníkem, správcem nebo uživatelem nemovitosti.

Nedojde-li k dohodě, rozhodne **krajský úřad** o povinnosti vlastníka strpět archeologický výzkum a o podmínkách výzkumu – podmínkou návrh osoby, která má zájem provést smlouvu + existence návrhu smlouvy předložené vlastníku, kterou vlastník neakceptoval.

Záchranný archeologický výzkum podle § 22 odst. 2 zák. o st. památkové péči = povinnosti stavebníků

Má-li se provádět stavební činnost **na území s archeologickými nálezy**, jsou stavebníci již od doby přípravy stavby povinni tento záměr oznámit Archeologickému ústavu a umožnit jemu nebo oprávněné organizaci provést na dotčeném území záchranný archeologický výzkum (**ohlašovací povinnost stavebníka**). Je-li stavebníkem právnická osoba nebo fyzická osoba, při jejímž podnikání vznikla nutnost záchranného archeologického výzkumu, hradí náklady záchranného archeologického výzkumu tento stavebník; jinak hradí náklady organizace provádějící archeologický výzkum. Obdobně se postupuje, má-li se na takovém území provádět jiná činnost, kterou by mohlo být ohroženo provádění archeologických výzkumů.

Rozsah povinnosti strpět záchranný archeologický výzkum

Další povinností stavebníka je povinnost umožnit archeologickému ústavu, oprávněné organizaci nebo osobě oprávněné k výzkumům provedení záchranného archeologického výzkumu. Stavebníci jsou tedy ex lege povinni strpět provedení záchranného archeologického výzkumu a nebránit mu.

Náklady záchranného archeologického výzkumu

- **Stavebníkem je právnická osoba.** V tomto případě hradí vždy náklady záchranného archeologického výzkumu tato právnická osoba - stavebník. Nezáleží na tom, zda je tato právnická osoba podnikatelem, nebo nikoli. Může jít tedy nejen o obchodní společnosti nebo družstva, ale i o obce, kraje, církevní právnické osoby, nadace, státní příspěvkové organizace, veřejné výzkumné instituce, příspěvkové organizace zřizované obcemi a kraji, zapsané spolky, vysoké školy a podobně - každá právnická osoba, je-li stavebníkem, hradí náklady záchranného archeologického výzkumu.
- **Stavebníkem je podnikající fyzická osoba, přičemž nutnost provedení záchranného archeologického výzkumu vznikla při jejím podnikání** – hradí stavebník.
- **Stavebníkem je fyzická osoba, která není podnikatelem** (neprovozuje podnikání) nebo sice je podnikatelem, ale potřeba provedení záchranného archeologického výzkumu nevznikla při její podnikatelské činnosti. V těchto případech nehradí náklady záchranného archeologického výzkumu stavebník, nýbrž je hradí osoba, která záchranný archeologický výzkum provádí.

Archeologické nálezy

= věc nebo soubor věcí, které jsou dokladem nebo pozůstatkem života člověka a jeho činnosti od počátku jeho vývoje do novověku a zachovaly se zpravidla pod zemí.

= věc movitá i nemovitá, vždy však taková, která je dokladem nebo pozůstatkem života člověka. Může jít například o pozůstatek lidské výrobní nebo stavební činnosti, může však jít i o jiné zásahy člověka do prostředí (terénní úpravy)

Archeologický nález může být učiněn (nalezen) především při archeologickém výzkumu nebo mimo archeologický výzkum. Takový archeologický nález se nazývá náhodný.

Oznámení náhodného archeologického nálezu

Dojde-li k náhodnému archeologickému nálezu, oznamuje se tento nález archeologickému ústavu nebo nejbližšímu muzeu, případně prostřednictvím obce, v jejímž územním obvodu k nálezu došlo.

Oznamuje ten, kdo náhodný archeologický nález učinil, nebo osoba odpovědná za provádění prací, při nichž byl archeologický nález učiněn.

Nálezce je povinen učinit **oznámení do druhého dne** poté, co nález učinil. Osoba odpovědná za provádění prací je povinna učinit oznámení do druhého dne poté, co se o nález dozvěděla.

Jestliže osoba, kterou tato oznamovací povinnost tíží, ji nesplní, dopouští se přestupku - **pokuta 4 000 000 Kč**. Movitý archeologický nález se současně nemůže stát vlastnictvím jiných osob než těch, které jsou uvedeny v § 23a zák. o st. památkové péči. Pokud by nálezce náhodný archeologický nález o hodnotě vyšší než 5 000 Kč nejen neohlásil, ale přisvojil by si ho, dopustil by se tím trestného činu zatajení věci podle [§ 219 tr. zákoníku](#).

Pokud dojde k archeologickému nálezu při provádění stavby - povinnost ohlásit jej **stavebnímu úřadu** a **současně orgánu státní památkové péče**. Oznamovací povinnost tíží především stavebníka. Ten ji může smlouvou přenést na osobu zajišťující stavební práce. Oznámení je třeba učinit neprodleně.

Vlastnictví movitých archeologických nálezů

Primárně **kraj**

Výjimky: archeologické nálezy učiněné při archeologických výzkumech prováděných organizační složkou obce nebo organizační složkou státu (vlastnictví obce nebo státu)

Archeologické nálezy se ukládají v muzeu

Kraje a obce povinny převést movitý archeologický nález do vlastnictví státu za cenu stanovenou znalcem, pokud o to ministerstvo kultury požádá do 3 let od učinění nálezu.

Prohlídka místa archeologického nálezu

Povinnost ponechat archeologický nález i naleziště beze změny do prohlídky archeologickým ústavem nebo muzeem v pětidenní lhůtě.

Tyto subjekty jsou povinny učinit opatření, která jsou nezbytná pro okamžitou záchranu archeologického nálezu. Opatření musí svou povahou směřovat k okamžité záchraně archeologického nálezu. Mohou to být pouze opatření, která jsou bezprostředně nutná. To se týká typicky nemovitých archeologických nálezů.

Odměna za nález

Výše odměny se odvíjí od materiálu, ze kterého je archeologický nález vyroben. U archeologických nálezů z drahých kovů nebo jiných cenných materiálů je poskytována odměna ve výši hodnoty materiálu (drahé kovy: zlato, stříbro, platina, paladium, iridium, rhodium, ruthenium a osmium, jiné cenné materiály: jantar a drahé kameny).

V ostatních případech činí odměna až 10 % kulturně historické hodnoty archeologického nálezů, určená na základě odborného posudku archeologického ústavu nebo Národního muzea.

Nárok na odměnu musí nálezce uplatnit do roka od učinění nálezů u krajského úřadu, který odměnu poskytne – prekluzivní lhůta. Odměna je poskytována za oznámení náhodného archeologického nálezů. Nálezci, který cíleně s detektorem kovů hledal archeologické nálezů, by neměla být poskytnuta odměna podle § 23 odst. 4 zák. o st. památkové péči.

Náhrada nutných výdajů: Kromě nároku na odměnu umožňuje zákon nálezci požadovat náhradu nutných nákladů, které mu vznikly v souvislosti s archeologickým nálezem = jízdné a náklady spojené s telefonováním apod. Nálezce je musí prokázat (jízdenkou, výpisem z telefonního účtu a podobně).

Náhrada za majetkovou újmu

dva druhy náhrad:

- a) náhrada za podstatné omezení v běžném užívání nemovitosti nebo jiného majetku, které je důsledkem provádění archeologického výzkumu nebo provádění opatření na ochranu archeologického nálezu podle § 23 odst. 3 zák. o st. památkové péči,
- b) náhrada poskytovaná v případě nemožnosti uvést po ukončení archeologického výzkumu nemovitost nebo jiný majetek do předešlého stavu nebo v případě, kdy by uvedení do předešlého stavu nebylo hospodářsky účelné.

Náhrada za podstatné omezení v běžném užívání nemovitosti nebo jiného majetku

- Vlastník nemovitosti musí být zmíněnými činnostmi omezen podstatně (typicky nemůže svou nemovitost po určité období užívat vůbec). Dále musí jít o omezení v běžném užívání nemovitosti. Poslední podmínkou je, že toto podstatné omezení v běžném užívání je důsledkem provádění archeologického výzkumu nebo opatření na ochranu archeologického nálezu.
- Mezi případy, v nichž se tato náhrada nemůže poskytovat, patří záchranný archeologický výzkum podle § 22 odst. 2 zák. o st. památkové péči. Zde sice existuje příčinný vztah mezi prováděním záchranného archeologického výzkumu a omezením ve stávajícím využití nemovitosti, ale důvodem pro zahájení záchranného archeologického výzkumu je skutečnost, že vlastník nemovitosti dobrovolně a na základě vlastního rozhodnutí ve vazbě na stavební povolení nebo souhlas k ohlášeným pracím přestal dotčenou nemovitost užívat k běžnému účelu a realizuje na ní například stavební činnost.

Náhrada poskytovaná v případě nemožnosti uvést po ukončení archeologického výzkumu nemovitost nebo jiný majetek do předešlého stavu

Další forma náhrady za omezení vlastnického práva podle § 24 odst. 2 je poskytována, pokud a.

- a) není možné po ukončení archeologických prací (typicky archeologického výzkumu, může však jít i o opatření k ochraně archeologického nálezu podle § 23 odst. 3) uvést nemovitost nebo jiný majetek do předešlého stavu nebo
- b) by uvedení do předešlého stavu nebylo hospodářsky účelné.

Poskytnutí náhrady v této formě se může uplatnit i tehdy, když nárok na náhradu vznikl v souvislosti s prováděním záchranného archeologického výzkumu podle § 22 odst. 2. V této souvislosti je nutno doporučit, aby bylo předem smluvně ošetřeno, do jakého stavu bude nemovitost uvedena po ukončení archeologického výzkumu a za jakých podmínek.

Ustanovení § 24 odst. 2 věta druhá stanoví archeologickému ústavu nebo oprávněné organizaci povinnost uvést nemovitost nebo jiný majetek do předešlého stavu. Základním předpokladem pro poskytnutí náhrady je, že archeologickému ústavu nebo oprávněné organizaci bylo vůbec umožněno, aby uvedení do předešlého stavu realizovaly. Pouze v případě, že uvedení do předešlého stavu není již možné nebo hospodářsky účelné, přichází v úvahu náhrada ve smyslu třetí věty tohoto ustanovení.